

NAZISTERNES MAGTOVERTAGELSE

Tekster til kapitel 5 og 6

TEKST 9

Nazismens fremvækst

Den følgende tekst er et uddrag af en socio-logisk undersøgelse fra begyndelsen af 1960'erne af nazismens fremvækst i en lille provinsby med cirka 10.000 indbyggere. Byen kaldes for Thalburg, men det er et dæknavn, fordi undersøgelsen indeholder interviews med en række nulevende personer i byen. Byen ligger i Niedersachsen. Thalburg kan betragtes som en repræsentativ tysk provinsby i 1930'erne. Over halvdelen af byens beboere er født i byen og cirka en trediedel er født i Niedersachsen. Der er ingen stor industri i byen, men en række mindre produktionsvirksomheder og cirka 150 forretninger. Byen domineres af middelklassen, mens "lavere" klasser udgør 37% og "overklassen" udgør 4%.

De faktorer der bragte Thalburg til overgangen til Det tredje Rige med et naziflertal på 3/5 (næsten det dobbelte af det nationale gennemsnit), var ikke talrige; men de var knyttet sammen på en indviklet måde. Skønt kun arbejderne led fysisk under den 3-årige krise, så var mellemklassen mere afgørende påvirket gennem frygten for, at en værre katastrofe ville påføre dem den samme skæbne som de "forsvarsløse", eller at en social revolution ville ødelægge dens status. Vigtigere end den faktiske elendighed, der udsprang

af krisen, var den konstante flodbølge af nyheder, der betonede denne elendighed. Der var kun 17 fallitter i Thalburg i hele kriseperioden, hvoraf 11 ramte ejerne af meget små forretninger og de 6 var fremkaldt af forhold, der ikke direkte skyldtes krisen. Men fallitterne var strakt ud over lang tid, og hver for sig medførte de langvarige og smertelige retssager, som alle blev omhyggeligt refereret i pressen.

Da arbejdsløsheden toppede i april 1932, var kun 8% af byens indbyggere uden arbejde; men de konstante protester, slagsmål, demonstrationer og den endeløse strøm af grå arbejdere, der kom til distriktets arbejdsanvisningskontor, fik arbejdsløsheden til at stå klart i middelstandens bevidsthed. Nazi-propagandaen spillede på denne stemning og intensiverede den usikre atmosfære.

De arbejdsløses fortvivlede situation skræmte og frastødte ikke blot middelstanden; den undergravede også arbejdernes selvtillid. Års ledigang ødelagde deres disciplin; sammenbruddet af deres fagforeningers magt gjorde dem til et bytte for grov økonomisk pression. Lønforbedringer, der var opnået over et årti, blev strøget bort, og selv de, der beholdt deres arbejde, levede i skræk for at miste det.

Depressionen skabte ikke blot det klima af frygt, hvori nazismen blom-

strede; den forbitrede også det politiske liv. På den anden side forhindrede den politiske rivalisering det samarbejde, der var nødvendigt for at mindske virkningerne af depressionen. I Thalburg antog krisepolitikken en virkelig klassekamps form. Byens middelstand havde aldrig accepteret SPD som institution; nu fik den med nazismens vækst et middel til at ødelægge socialdemokratiet (...) Men nazisterne ville aldrig være blevet valgt til instrument til at kue SPD, hvis de ikke på anden måde havde været acceptable for borgerne i byen. De egenskaber, der gjorde nazisterne respektable, var deres intense nationalisme, deres spillen på religiøse strenge og den støtte, de fik fra de konservative.

Thalburg var en nationalistisk by længe før 1930; men som krisen skred frem, øgedes betoningen af nationalisme og militarisme. Forhold udefra bidrog hertil, ligesom den nazistiske propaganda gjorde det; men ved at spille på patriotismens symboler, gjorde NSDAP i Thalburgh sig til ét med denne vigtige tradition. Det samme gjaldt for nazisternes udnyttelse af de religiøse følelser, især deres brug af lutheranske præster som talere i Thalburg. Samarbejdet mellem det tysknationale parti (: DNVP) og NSDAP havde en lignende virkning. DNVP og NSDAP var i Thalburg mere eller mindre i samarbejde hele tiden op til Hitler-æraen. Den eneste periode med virkelig bitterhed mellem de to kom under von Papen-regeringen (1/6-32 til 4/12-32), da modbeskyldninger mellem "reaktionære" og "socialradikale" fyldte luften. I januar 1933 arbejdede nazister og nationalister så igen sammen, eftersom Hitlers første regering var en samlingsregering.

Nazisterne og DNVP havde meget tilfælles: hypernationalisme, fanatisk antisocialisme og ønsket om at undergrave Weimarrepublikken. I Thalburg var førende nationalister glade for nazisternes succes, trods de hyppige og tydelige tegn på foragt, som nazisterne viste dem. Deres avis gav dem støtte til trykning, refererede på positiv måde nazisternes handlinger og gav dem spaltepads til billige eller gratis avertninger. I nazismens første vækstår var den nationale avis' trykkeri til rådighed for nazipamfletter og plakater, og dens spalter var den eneste vej for nazisterne til at nå et massepublikum.

Skønt DNVP havde minimal tilslutning i Thalburg, så havde det to aktiver, som gavnede nazisterne. Det ene var penge. I Thalburg var de fleste medlemmer af DNVP enten højerestående embedsmænd, fabrikanter eller adelige. Det andet aktive var respektabilitet. Ikke blot var de "bedste" i byen medlemmer af DNVP; partiet havde også en stærk tradition for at have givet kraftig støtte til monarkiet i det tyske riges storhedstid. Endelig forekom partiet at have nær tilknytning til hæren, gennem Stahlhelm (: militaristisk organisation) hvis æresmedlem var von Hindenburg. Ved at give begejstret støtte til nazisterne og begrænse sin modstand mod nazisternes sociale mål (i perioder hvor andre partier var virkningsløse) hjalp DNVP med at bane vejen for Hitler. For indbyggerne i Thalburg var det klart, at de bedste folk var for nazisterne, undtagen når det berørte deres pengepung.

Endnu en faktor, der fremmede nazismens vækst i Thalburg var politiseringen. Længselen og nøden skabt af krisen, klassemodsatningen og den genvakte nationalisme syntes alle eg-

nede til en politisk løsning. De mange valg medførte uafbrudt valgkampagne, og hver kampagne mandede ud i bitterhed og radikalisme. Fra lokalvalgene i november 1929 til rigsdagsvalget i november 1932 var der 9 vigtige valgkampagner, 5 alene i 1932. Indbyggerne stemte i stort tal ved dem alle. Valgmønstret i Thalburg opviste den næsthøjeste valgdeltagelse blandt Tysklands valgdistrikter. I Thalburg stemte mellem 94 og 97% af de valgberettigede ved hvert valg, hvilket vil sige, at politisk lidenskab gennemtrængte næsten alle områder af menneskelig eksistens i Thalburg.

Alle disse forhold bidrog til nazisternes succes i byen; men selv gunstige omstændigheder kan ikke forklare det bemærkelsesværdige nazistiske spring fra 123 stemmer til 4200 på 3 år. For at forstå dette, må man se på den dygtighed og kraftanstrengelse, som nazisterne lagde i valgkampagnerne. Mængde var den første komponent. I 3-års-perioden fra januar 1930 til januar 1933 nåede nazisterne næsten op på 3 møder pr. måned i Thalburg. I disse år voksede nazisternes mødeaktivitet i antal, størrelse og variation. Højdepunkterne var valgkampagnerne; i juli 1932 var der 6 naziarrangementer: 3 møder med talere, 2 parader med efterfølgende stævner og 1 aftenunderholdning. Ydermere var aktiviteten konstant; i hele denne 3-årsperiode var der kun 2 måneder uden nazimøder (august og november 1932). Energi var det stærkeste indtryk.

Nazipropagandaen i Thalburg gik ud over den rene aktivisme. Vedvarende og pågående indsatser, som talte til fantasien, gik side om side med et beregnende skøn over, hvad der var specielt formålstjenligt for Thalburg og

for enkeltelementer i byen. Ud over de almindelige taler om nationalisme, jøder og marxister, var der møder specielt beregnet på håndværkere, forretningsfolk, embedsmænd, pensionister og arbejdende. Thalburgs lokale egenart blev taget i betragtning; der var ringe antisemitisme i byen, så det emne blev behandlet varsomt. Men indbyggerne var stærkt religiøse, og det blev udnyttet til det yderste. Når man ikke henvendte sig til nogen speciel gruppe, støttede nazisterne sig til pomp og pragt, "aftenunderholdning", filmforevisning, lotterier, dans, sport, militær-opvisning, børnekoncerter og andre opvisninger fra en tilsyneladende udtømmelig pose af numre. De trak de ulykkelige masser til storstævner, hvor den enkelte kunne overgive sig til følelsen af at deltage i en dynamisk og altomfavnende bevægelse bestemt til radikal handling til opfyldelse af enhvers behov. Fjenden blev defineret i vage vendinger: jøder, socialisten, den ugudelige eller – hvis man foretrak generaliseringer af helt ubestemt indhold – Systemet, som man kunne give skylden for alt, fra bankerot til Versaillestraktaten.

TEKST 10 **Kommunist eller nazist**

Otto Kumm (født 1909) var uddannet grafiker og tilsluttede sig nazismen i begyndelsen af 1930'erne. I det følgende interview fra begyndelsen af 1990'erne fortæller Otto Kumm om, hvorfor han blev nazist.

Fra 1925 til 1929 var jeg i lære som trykker, og rejste derefter i et år gennem Tyskland til fods. Jeg så næsten hele landet. Hvert område har sin egen